

Ryszard Kapuściński

Lapidárium VI.

(7. rész)

2005. május 15.

A Varsóból New Yorkba tartó repülőgépen a *Financial Times* tegnapi kiadását olvasom. Egyetlen lapszám érdekesebb lehet akár egy könyvnél is! Hogyan lüktet ez a világ, mennyi minden történik benne egyidejűleg:

– Európa régi ipari nagyhatalmai védekeznek az EU új tagállamaiból érkező emigránsok inváziója ellen;

– ezerszám keletkeznek újabb és újabb rádióadók. Bárki létesíthet saját rádióállomást;

– a Nemzetközi Valutaalap jelentése a fejlett országokat ugyanúgy bírálja, mint az ún. harmadik világ országait, amiért nem járulnak hozzá a bolygónkon egyre növekvő egyenlőtlenségek enyhítéséhez (az Egyesült Államok azért, mert nem akar takarékoskodni, a fejletlen országok pedig azért, mert óriási tartalékokat képeznek idegen devizákból);

– Nagy-Britannia és India (Kínához hasonlóan) megkészszerzi az országait összekötő repülőjáratok számát, ami India, Kína, egész Ázsia hirtelen bekövetkezett fejlődésével magyarázható;

– Londonban egy gyártókat tömörítő szervezet azt követeli, hogy töröljék el az ipari termékeket sújtó vámkorlátokat. Ez alkalomból a lap közli, hogy az ipari termékek forgalma világviszonylatban tízszer akkora, mint a mezőgazdasági termékek forgalma;

– nyugtalanságot keltő hírek terjednek arról, hogy mértéktelenül növekszik a tengerek és óceánok halállományának kifosztása.

A harmadik világ városaiban – olyanokban, mint Kinshasa, Lagos, Kalkutta vagy Manila – az utóbbi fél évszázadban tapasztalható növekedés, terjeszkedés elsősorban azt jelenti, hogy szaporodnak a nyomornegyedek, óriási területeket építenek be kaotikus módon nyomortanyákkal, gyatra, egymáshoz hasonló vityillókkal, nagyon gyakran furnérból és bádogból összetákolat bodegákkal.

A választások előtti időszak mindenütt és mindig az ostobaság és hazugság növekedésével azonos.

Minél mélyrehatóbban tanulmányozzuk a történelmet, annál felfoghatatlanabbnak, titokzatosabbnak látjuk, annál kevesebb magyarázatot és választ kapunk.

Semmi sem egyértelmű. Még a haza sem, hiszen emberek alkotják, ők pedig különfélék – jók és rosszak.

Balzac *A hírnevés Gaudissar*-t egy éjszaka írja meg – 80 oldal!

Marcus Aurelius szerint a világ dolgait valamiféle rejtelmesség fedi, ezért még a legkülönb filozófusok is teljességgel felfoghatatlanoknak tartják azokat.

Világunk szegényei fegyvertelenek. Minden fegyver – a média, a tőke, a manipulálás és erőszak minden eszköze – az uralmon lévőknél van.

Jean Guéhennónak az a véleménye, hogy miután elveszítettük a régi földrajzi határok biztosította kényelmet, új kötelékeket kell keresnünk, amelyek az emberekből közösséget hoznak létre.

A világnak annyi lehetséges változata létezik! Mindenki választhat magának.

A Kelet – milyen vitálisak, erőteljesekek a keleti filozófiák, micsoda hatalmas tömegeknek tették lehetővé évezredek át az életben maradáást a legnehezebb körülmények között is!

Az ember mindig úgy alkot, hogy kapcsolatban áll másokkal, ezért olyan fontos ennek a kapcsolatnak a minősége és színvonala.

A másik ember fölfedezendő, mondja Tzvetan Todorov.

A tér, ahol a Másikkal találkozunk, gyakran gyűlölettel és vérrel átitatott csatatér.

A válságos helyzetben lévő társadalom ideális közeg a frusztrált pszichopatak számára.

Az ember fantomokat talál ki, amelyek aztán elpusztítják. Ebben az értelemben minden ember öngyilkos.

Az emberben ott él a félelem, hogy minden kicsúszik az ellenőrzése alól, hogy rátör valamilyen előre nem sejthető, az utolsó pillanatig nem látható cunami, és elárasztja, elnyeli (a cunami mint nagy metafora).

A technika megszabadította az emlékezetet attól a tehertételtől, hogy rengeteg tényít gyűjtsön egybe és őrizzen meg. Ma, Balzacot olvasva, elképeszt bennün-

ket az író hatalmas ismeretanyaga. Melyik mai elme volna képes fejben tartani akárcsak töredékét is mindannak, amit az *Emberi színjáték* szerzője hoz tudomásunkra?

Életünk különböző korszakaiban ugyanazt a szöveget más-más módon olvassuk.

Mi jellemzi civilizációnkat? Hogy törékeny és feledékeny.

A. B. mondja egyik kollégájáról:

– Meggörnyedve, rejtőzködve, láthatatlanul akarja átélni az életet, mert szemében az élet nem más, mint borzalmas, mindent eltaposó úthenger, jobb, ha félreállunk előle, hogy valamiképpen megmaradjunk.

A görög *aidosz*: kölcsönös megbecsülés mint a másik emberrel kapcsolatos viselkedés alapvető normája.

A monopolizált médiumok egyoldalúsága, sematizmusa, egyhangúsága.

Fordítani nemcsak egyik nyelvről a másikra lehet, de hermetikus, erőteljesen szakmai nyelvről is lehet fordítani könnyebben emészthető, hétköznapi, sokak számára érthető nyelvre.

Ha valaki idegen érkezett az aztékokhoz, az az ő hiedelmeik szerint mindig valami rosszat jelentett – kataklizmat, halált. Mégis könnyen megadják magukat a spanyoloknak, akiket isteni küldötteknek, ha ugyan nem egyenesen isteneknek tartanak.

Idős emberek összejövetelén. Ebben a korban már mindenki külön-külön él, elszakadva a világtól, s legfőképpen saját teste jelzéseire figyel – itt nyilall, ott fáj, másutt hasogat. A világ hangja már túlságosan gyöngye ahhoz, hogy átverekedje magát ezeken a testi sirámokon.

Az évek múlásával egyre nagyobb teherré válik saját szervezetünk. Félünk tőle, bizalmatlanul hallgatózunk, riadtan lessük, hogy valamely része a legváratlanabb pillanatban nem hallat-e magáról, nem értesít-e bennünket, hogy valahol belül nagy baj készülődik.

Cunami: a természet időről időre borzalmas módon hozza tudomásunkra létezését, azt, hogy ránk szabadíthatja, amikor és ahogyan akarja, a maga pusztító akaratát.

Sok-sok éve járom riporterként Afrikát, Ázsiát és Latin-Amerikát. Aki az úgynevezett harmadik világ országaiban dolgozik, és akinek az a feladata, hogy az ott lejátszódó eseményekről és drámákról írjon, annak találkoznia kellett és ma is találkoznia kell különféle, környezetet és embereket sújtó természeti csapásokkal.

Számos katasztrófának voltam tanúja, s nemegyszer írnom is kellett azokról. Sosem éltem át személyesen földrengést, de több olyan városban is voltam,

amely átesett ilyen kataklizmán. A hírközlő szervek, amikor olyan eseményről tudósítanak, amilyen a földrengés is, általában figyelmen kívül hagynak két fontos tényezőt. Az egyik a kataklizma és a nyomor között fennálló kapcsolat. A földrengések áldozatai ugyanis nagyjából a külvárosi nyomornegyedekben és a hanyagul összetákolt, silány lakótelepeken élő nincstelenek. Elég egy nem túl erős földrengés, egy trópusi vihar vagy felhőszakadás, s ezek az ideiglenes lakások máris a földdel válnak egyenlővé, a romok között pedig halott vagy sebesült emberek fekszenek. Ha tartósabb, jobban megépített házaik, megbízhatóbb berendezéseik, komolyabb biztosításaik volnának, megmenthetnék életüket és vagyontárgyaikat.

Nemcsak a szegénység növeli azonban a természeti katasztrófák gyászos következményeit, hanem a másik tényező is, nevezetesen az érintett országokban uralkodó rettenetes korrupció. A szeizmikus övezetekben ugyanis speciális építési törvények vannak érvényben, mert az ilyen építkezések költségesek, nagy ráfordítást igényelnek. Az építőipari cégek ezért előre fölveszik az érintett kormánytól a speciális épületek árát, aztán olcsó, gyenge minőségű házakat építenek fel, amelyek az első földrengés alkalmával kártyavárként omlanak össze. Így történt, emlékszem, többek között Agadirban és Caracasban is.

A katasztrófákról tudósító médiumok nem tesznek említést arról, milyen mértékben sokszorozza meg az emberi tényező és a társadalmi berendezkedés az áldozatok számát, csupán kontextusukból kiragadott jeleneteket mutogatnak arról, hogyan ássák ki a romok alól a betemetett embereket, hogyan érkeznek repülőgépeken a külföldi, élelmet és gyógyszereket tartalmazó segélyszállítmányok. Pedig az ilyen katasztrófák kontextusa sokkal drámaibb, mint ahogyan arról az újságokban olvashatunk, vagy ahogyan a tévék képernyőin láthatjuk. Nem csupán a közvetlen áldozatokról – halottakról és sebesültekről – van ugyanis szó. A természeti csapásokat egyéb szerencsétlenségek is kísérik, elsősorban óriási emigrációs hullámok – százezrével menekülnek az emberek, akik aztán tovább növelik a harmadik világ kaotikus nagyvárosainak nyomornegyedeit.

Két komoly, intézményes akadály is van annak, hogy a katasztrófákról tényszerű, a szerencsétlenségek igazi méreteit, azok katasztrófális következményeit bemutató, objektív beszámolók készüljenek. Az első ilyen akadály a katasztrófa sújtotta ország kormánya – általában gyöngye, bizonytalan sorsú, komplexusokkal küszködő kormányokról van szó. Úgy gondolják ugyanis, hogy a katasztrófa kompromittálja országukat, negatívan befolyásolja imázsukat, lefokozza őket a világ szemében. Ezért aztán igyekeznek kisebbiteni, alábecsülni, minimalizálni a katasztrófa igazi méreteit. A legfrissebb, szélsőséges példa erre a decemberi délkelet-ázsiai cunami, amely 300–400 ezer áldozatot követelt, a helyi hatóságok viszont előzetesen csupán 10 ezer áldozatról beszéltek.

Ezekben az esetekben a harmadik világ kormányai szövetségesekre leltek a nemzetközi utazási irodákban. Úgy alakult ugyanis, hogy bolygónk legtöbb katasztrófája éppen az idegenforgalmi szempontból attraktív helyeken következik be – a meleg, napfényes, milliókat vonzó üdülőkörzetekben. Az utazási irodák bevétele tehát gyakran azon is múlik, hogy milyen gyorsan tüntetik el a katasztrófa nyomait, s nyugtatják meg a világot, hogy minden a legnagyobb

rendben van. Két héttel a decemberi cunami után találkoztam egy fotóriporter kollégámmal, aki megrázó felvételeket hozott a szökőár által elpusztított indonéz falvakról. Keserű csalódottsággal mondta, hogy senki sem akarja közölni a felvételeit, mert alig egy-két héttel a természeti csapást követően már idejétmúltak nyilvánították az eseményt. Győzött az a törvény, amely a modern médiumok legnagyobb gyöngéje: a gyors felejtés törvénye, amely az egészen friss eseményeket is a történelem, sőt a régészet süllyesztőjébe juttatja.

Ennek a gyors felejtésnek az az egyik legártalmasabb következménye, hogy az újságokban megírt vagy a tévében bemutatott események rövid időn belül teljesen eltűnnek, nem tudjuk, hogyan folytatódnak, mi történt, véget értek-e vagy még mindig tartanak? Ha például valamilyen katasztrófáról van szó, gyorsan elfelejtjük, mintha meg sem történt volna.

Míg az olyan katasztrófák, mint a földrengés, a tájfun vagy az árvíz, fölkeltik a média figyelmét, mert erőteljes a belső dramaturgiájuk, a hatóerejük, addig lényegesen kisebb érdeklődést kelt az olyan, kevésbé látványos, ám borzalmas következményekkel járó, rengeteg áldozatot követelő természeti csapás, amilyen az aszály és a vele együtt járó pusztulás, éhínség, járványveszély. A szárazság időben elhúzódó, lopakodó katasztrófa. Észrevétlenül bukkan fel, viszont nehezen húzódik vissza, néha csak évek múltán, s ami utána marad: pusztaság, lerombolt, elnéptelenedett falvak, útszálon heverő, éhezéstől, szomjúságtól elpusztult emberek és állatok csontvázai.

Az aszály az a katasztrófa, amelytől a legjobban félnek az adott térség kormányai, uralkodó elitjei, mert politikai vetülete, közvetlen politikai következményei vannak. A múlt század hetvenes éveiben pusztító aszály vezetett Etiópiában Hailé Szelasszié császár bukásához, a szárazság miatt tört ki a háború Etiópia és Szomália között. Ugyancsak az aszály indította el a Száhel-övezet országaiban – Maliban, Burkina Fasóban, Nigerben – a katonai puccsok egész sorozatát. A hetvenes-nyolcvanas években pusztító aszály teljesen tönkretett több, a Szaharától délre fekvő afrikai országot, s megváltoztatta az egész kontinens helyzetét. Addig ugyanis Afrikában optimizmust, sőt lelkesedést váltott ki a gyarmatosítás megszüntetése, az a meggyőződés, hogy a gyarmati sorból történő felszabadulás mintegy automatikusan magával hozza a jólétet is. Ezzel szemben az aszály, amely milliószámra szedte áldozatait, s komoly mértékben tette tönkre a földrész gazdaságát, megfosztotta az embereket ettől a reménytől – az afrooptimizmus légkörét afropesszimizmus váltotta fel, s ennek szomorú felhangjait máig is hallani, ha a világ ezen tájáról folyik a szó.

Azért teszem szóvá mindezt, mert csak ritkán fogjuk fel, hogy a harmadik világban fellépő, akár a természet, akár az emberi tevékenység által okozott nagy katasztrófák hatása igen széles körű, természetük összetett és veszedelmes. Ha a katasztrófa után előállt helyzetet radikálisan akarjuk javítani, nem elég csupán élelmet és takarókat küldeni. A segítségnek és szolidaritásnak sokkal több, látványosan egymástól távol eső területre kell kiterjednie, hogy csak a közigazgatás színvonalának javítását említsem példaként.

Sokat töprengtem mindezen, amikor éveken át jártam Afrika aszály sújtotta területeit, s írtam ezekről a jelenségekről abban a reményben, hogy talán

fölbresztem sokkal jobb körülmények között élő olvasóim lelkiismeretét. Emlékszem, hogyan kerestük civil szervezetek önkénteseivel az Ogaden sivatagban az eltévedt, még élő szomáliai nomádokat. Legtöbbjük magányos férfi volt. Feleségeik, gyermekeik élelem és innivaló hiányában meghaltak, tevéik, juhaik elhullottak. Akiket megtaláltunk, azokat teherautókon menekülttáborokba szállítottuk. Ott aztán kaptak fejenként napi egy kiló rizst és kaptak három liter vizet: inni, főzni, mosakodni, mosni.

Milyen hatalmas azonban a hagyomány, a szokások ereje! A táborokba szállított, teljesen elcsigázott nomádok ugyanis, ahelyett, hogy megették, megitták volna, amit kaptak, összegyűjtötték a rizst és a kukoricát, eladták a helyi fekete-piacon, az árából egy idő után tevéit vásároltak, s mentek vissza a sivatagba, gyakran a biztos halálba. Mert a sivatag a szabadságot jelentette nekik, a szabadságért pedig készek voltak az életükkel is fizetni!

(Elhangzott 2005 áprilisában New Yorkban a *Pen World Voices* nemzetközi irodalmi fesztiválon.)

Az embereket feloszthatjuk olyanokra, akik azt mondják, hogy könyvet akarnak írni, és olyanokra, akik valóban meg is írják azt, hogy közölhessenek valamit.

A. B.: – Itt nem az a fontos, ki mihez ért, hanem az, hogy kit ismer. És a piac még tovább élezte ezt a helyzetet.

Amikor kezdedben naptárral kezdesz élni, a pillanat rabjaként idegesen pillogva az órádra, mert folyton késésben vagy, akkortól kezdve nem látod meg a szépet, elveszíted érzékenységedet, azt a képességedet, hogy az istenekkel társalogj.

Általánosan terjed az a nézet, hogy tulajdonságaink nagyobb része génjeinkben rejtőzik. Ez pesszimista álláspont, mert azt tételezi föl, hogy az emberi természet, az emberi képzelőerő és viselkedés változatlan.

A világ városokba költözött, kevertebb, hibridebb lett. Az antropológia bajban van, mert nincsenek már ideálisan „tisztá” törzsek, olyan elszigetelt közösségek, amelyeknek nincs kapcsolatuk tágabb környezetükkel, más kultúrákkal.

2005. február 6.

Vonattal utazom Varsóból Aleksandrów Kujawskiba. Szép az idő. Az ég felhőtlen. Melegen süt a nap.

Az I. osztályú vagon szinte üres. Régi vagon, egyik ajtaja nyitva, a másik zárva, nem tudni, miért. Włocławekben felszál egy középkorú, mozgékony, beszédes asszony. Włocławek? – kérdi, s válaszol is. – Átlagos, szomorú emberek lakják. Itt születtem, néha eljövök, meglátogatom a rokonokat. Ebben a városban senki sem mosolyog. Amikor mosolyogva megyek az utcán, azt hiszik, meghibbantam, gyanakodva néznek rám. Maga Ciechocinekbe utazik? – fordul a mellette ülő nőhöz. – Borzalmas emlékem van onnan. Az ötvenes években iskolai kiránduláson voltunk Ciechocinekben. Az egyik fiú osztálytársammal elmentem egy kávéházba.

Tizenhét évesek voltunk. Felnőtt kíséző nélkül mentünk. Hármast kaptunk magatartásból. Úgy éreztem, elsüllyedek. Micsoda szégyen! Egy fiúval. Pedig teljesen ártatlan dolog volt. De elég volt, hogy kíséző nélkül mentünk.

Vasárnap délután. Séta Ciechocinekben. Tizenhat éve jártam itt utoljára. Nem sok mindenre emlékszem. Mintha a házak most máshol volnának. Valaki átrendezte volna őket? Vagy talán mindig így helyezkedtek el, csak én nem emlékszem rá?

Az idő múlásával a tér kétféleképpen változik: egyrészt fizikai értelemben – elbontják a házakat, átépítik az utcákat. Ugyanakkor azonban a házak, utcák képe a mi emlékezetünkben is változik, s e két dolog következtében egészen más lesz ezeknek a helyeknek a képe, mint amelyet emlékezetünkben őriztünk.

Edzőterem egy gyógyüdülőben.

– Nem szabad földadni! Haladni kell előre! – mondja egy összevissza tekeredett testű, a gyakorlatoktól agyonizzadt nyomorék a gyönyörű, deréktól lefelé béna leánynak, aki mellette fekszik egy matracon és sír.

Octavio Paz szerint az a civilizáció, amely nem ismeri a Másikat, és évszázadokon át elzárva létezik, amint találkozik a Másikkal, elpusztul. (Példaként említhetjük az aztékok tragikus találkozását a spanyolokkal).

Witold Doroszewski szótárából: metys – keverék (a latin *mixtus*ból, vö.: mesztic).

„Az irodalomban műfaji meszticek, keverékek keletkeztek.”

J. I. Kraszewski

Galina Sztarovojtova kaukázusi öregek, hegyi emberek között végzett kutatásából az derül ki, hogy a másfajta emberrel létesített kapcsolat stresszel. Meghosszabbítjuk életünket, ha kerüljük az idegenekkel, ismeretlenekkel való találkozást.

A legtöbb kínai császár erőszakos halált halt úgy, hogy életét meghosszabbítani hivatott gyógynövénykivonatot ivott.

A másmilyen ember ott van, melletted. Mi több: benned van. Amikor megyünk valahova, mindig a Másikkal való találkozásra sietünk.

Levinas erőteljesen szembehelyezkedik az emberben meglévő elszigetelődési vágygal, amely abban jut kifejezésre, hogy folyton falakat épít maga köré, apartheid magatartást tanúsít.

Arany középút:

Hogy egy kicsit több legyen a kevésnél, de egy kicsit kevesebb a soknál.

A *kula*, vagyis a törzsek közötti csere szokása: hozni kell valamilyen ajándékot a jó szándék, az együttműködési készség, a közös gondolkodás bizonyítékaként.

Ha valahol megjelenysz mint idegen, mivel nyerheted meg leginkább a más kultúrájú házigazdák szívét?

Azzal, hogy hajlandó vagy azt enni, amit ők, s azzal, ha legalább egy-két szót megtanulsz a nyelvükön.

Márai Sándor magyar író szerint Tocqueville, Dickens, Chateaubriand tudatosan indultak felfedezőútra.

Ugyancsak ő írja a naplójában korunk tömegemberéről, hogy legjobban a gondolkodástól fél, úgy akar jól informált lenni, hogy ne kelljen szellemi erőfeszítéssel saját véleményét kialakítania.

A *Le Monde* 2005. 05. 16-i száma a Világbank adataira hivatkozva közli, hogy az emigránsok által megtakarított, s otthon maradt családjuknak küldött pénz 2004-ben 126 milliárd dollárra rúgott. Az összeg állandóan emelkedik – 2003-ban még 10 milliárddal kisebb volt. Némely ország esetében ezek a küldemények jelentik a legfőbb devizaforrást, s nagyságrendjüket tekintve meghaladják a külföldi befektetések összegét. Ez kétszer annyi, mint az a gazdag országok közadakozásából származó segély, amelyet a harmadik világ országainak juttatnak.

Így valósítja hát meg a harmadik világ a globális igazságosságot – beszivárog a gazdag országokba, s azok gazdagságának egy részét (még mindig csak kisebbik részét) a Dél szegény országaiba juttatja.

A Mokotówi mező. Ha ünnep, akkor zaj. Fűlsiketítő, borzalmas zaj. Minél nagyobb ünnep, annál nagyobb zaj, ricsaj, dübörgés, zenebona. Az egyházi ünnepek szerencsére még csöndben és méltósággal zajlanak, lassú ritmusban, nyugodt légkörben. De a többi?

Van speciális zajkeltő foglalkozás, speciális zajipar. Zajkeltésből jól meg lehet élni, munkát ad, hasznot hoz sok embernek.

A világ adott összesség. Olyan állandó, amely változatlan mennyiségű összetevőből, részből, elemből áll. A változás nem más, mint ezeknek az összetevőknek az áthelyezése, másmilyen konfigurációja. A forma tömörítése.

A magányt a tömegben érezzük igazán.

Régebben több szó esett a halálról, manapság inkább a betegségekről, mert az emberek hosszú kort élnek meg, s így sokat betegeskednek, sok a fájdalom, a fogyatékoság és a magányos szenvedés, s inkább ezek a testi bajok válnak beszédtemákká, nem a hirtelen, váratlan halál.

„A világon időről időre az örület vagy a kiszámíthatatlanság hullámai söpörnek végig, végzetes hatást gyakorolva a társadalmak, népek életére. Mindannyian hajlamosak vagyunk arra, hogy engedjünk a ránk törő irracionális érzelmeknek...”

Stanisław Lem *Tygodnik Powszechny* 2005. 07. 3.

Növekszik a civilizációk önzése. Egyre többet foglalkoznak önmagukkal, versengenek egymással.

Az idő okozta provincializmus. A legfontosabb és valójában az egyetlen fontos dolog az, ami ma van, s ezt még jobban hangsúlyozza a giccs ideiglenessége, a tömegtermelés igénytelensége, a világot elöntő ócskaság, silányság, selejt.

A politikában, a választási küzdelmekben gyakran azért nincs a pártprogramok között markáns különbség, mert mindegyik párt egyformán szenved a tanácstalanság betegségétől.

A *sacrum* – *profanum* a mi kultúránkban ellentétes fogalmak. Az „őseMBER” tudatában ezzel szemben egyetlen világ létezik, amelyben nincs ilyen ellentétpár. Ott minden jelenség szakrális, nincs tehát olyan felosztás, hogy dologi és szellemi világ. A miszticizmus és a szertartás mindenben benne van. Egyetlen valóság létezik, s abban nincs olyan határ, amely elválasztaná egymástól a szubjektív és az objektív világot.

A mítosz nem egy ember alkotása. A mítosz közösségi alkotás, amely gyakran több nemzedéken át fejlődik.

Navigare necesse est, vivere non est necesse. (Hajózni kell, élni nem kell.)

Non intelligent quod dicunt. (Nem értik, amit mondanak.)

Hérodotoszt és *A görög–perzsa háború* című művét jobban érthetjük, ha tudjuk, hogy Hérodotosz a szofisták korának gyermeke és kifejezője volt.

A szofisták megváltoztatják a filozófiai gondolkodás irányát és tárgyát. Korábban a görög tudomány a természetet, a kozmoszt, az őszanyagot, a fizikát kutatta, a szofistáknál az ember válik a kutatás témájává. Olyan tudományágak indulnak fejlődésnek, mint a politika, az etika, az etnológia. A szofista Prótagoraszt ezt mondja: – Minden dolog mértéke az ember.

A szofisták vándortanítók, kicsit professzorok, de kicsit riporterek is. És relativisták, mert szerintük nincs egyetlen érvényes igazság, csak különféle igazságok vannak. Ráadásul megismerő képességünk meglehetősen korlátozott, az igazságnak csak egy részletét ismerhetjük meg, az igazság egészét soha.

A prózáírásnál felmerülő legnagyobb probléma, hogy rendszerességet követel. Itt minden szünet, minden mulasztás nehezen betemethető, nehezen elsimítható gödröt váj. Ilyenkor fontos a megszokás. Hogy rutinszerűen mindennap leüljünk és írjunk, ha csak féloldalnyit, ha csak egyetlen mondatot is.

Minden olvasmány ideiglenes élmény. Ugyanaz a szöveg, ha bizonyos idő elteltével másodszor olvassuk, már mást jelent, más értelmet fedezhetünk fel benne.

New York, 2005. április 23.

Tegnap ért véget a World Conference of Writers. Ma, kifelé jövet a szállodából, találkoztam Breyten Breytenbach dél-afrikai író, költő, festő barátommal. A mostani és hasonló konferenciák értelmetlenségéről beszél: – Közönséges hiúság vására. Milyen tartalmatlan, milyen felszínes az egész! Mennyi időt és pénzt pocskoltnak pusztán azért, hogy elkápráztassák az amerikai burzsujt és sznobot. Borzalmas!

Márciusban itt járt, Varsóban, Claudio Magris. Ma megtaláltam néhány hevenyészett feljegyzésemet, amelyeket a találkozón készítettem:

- a figyelem azt jelenti, hogy a mában gyökerezünk;
- egy könyv genezise mindig valamiféle rejtély;
- az ideiglenesség érzése és tudata megtanított arra, hogy szeressem a kis dolgokat;
- mindannyiunkról elmondhatjuk: idő vagyunk, amely egy emberben találkozott;
- minden mai nap már történelem.

A mélység a rajta áthatolni szándékozó vakmerő fenegyerekekkel szemben egyre nagyobb ellenállást tanúsít.

Legkönnyebb a felszínen mozogni, ezért a legszívesebben ott is maradunk.

Korunk krízise elsősorban az érzékenység és a képzelőerő krízise.

2005. október 9.

Reggel elrepülök Nápolyból. Vasárnap van. Üres város, üres utcák, bezárt üzletek, és akkor hirtelen a kontraszt – a repülőtérről. Tumultus, tolatkodás, jövés-menés. Sorok. Tömegbe verődött emberek. Hegyekben tornyosuló csomagok. Levegőtlenység. Fáradt, izzadt turisták. Minden járat késik.

Alig élek, ájuldozom. Fél életembe kerül, hogy fölvészorogjak a lépcsőn (22 lépcsőfok) a bárba (itt is sorban állás) egy pohár vízért, egy kávéért. Tartom magam, hogy ne essem össze. Végre – bezálláshoz szólítanak. Micsoda megkönnyebbülés, mintha az égbe szólítanának! Rövid repülőút Rómaig. Odalent zöldellő táj. Dombok. Lazán elszórt kis falvak, néha egy-egy magában álló falusi gazdaság. Milyen jó lenne ott, abban a csöndben, abban a hűvös zöldben!

A világot az emberek önfenntartási ösztöne tartja életben. Általában sikerül nekik pórázon tartani a rasszizmus és a nacionalizmus démonait – legalább itt és most, legalább egy időre.

A Kr. e. VI–V. század – micsoda különleges időszak!

- 551-től 479-ig él Kínában Kung Fu-ce;
- 560–480 körül él Indiában Buddha;
- 469-től 399-ig él Görögországban Szókratész.

Ez a három géniusz szinte egyidős, ám hatalmas távolságok választják el őket és – természetesen – semmit sem tudnak egymásról.

A kis győzelmek a legértékesebbek, csak tudni kell azokat értékelni, tudni kell erőt, megelégedettséget meríteni belőlük.

Ma a parkban idős férfival találkoztam. Egy teknős lassúságával vánszorgott, kínlódva húzta bal lábát a jobb lábához – megfigyeltem, hogy mindig a balt a jobbhoz –, lépésenként alig néhány centiméternyit haladva előre. Egész bal oldala le volt bénulva, keze erőtlenül csüngött lefelé.

– Már hét éve tanulok újra járni – mondja, amikor megállok, hogy üdvözljem.
– Tudja, az agyvérzés csak egy pillanat, de a következményei évekig húzódnak – folytatja szomorúan, tanácstalanul. – Legyőzni a félelmet, az a legnehezebb. A félelmet, hogy nem tudok továbbmenni. És minden lépés után újra kezdődik az egész: legyőzni a félelmet, amely minden lépés előtt rám tör.

Az instabilitás, kiszámíthatatlanság, bizonytalanság, szétesettség korába, a futóhomok korába lépünk.

Közhely? Most, a XXI. század elején közhelyekre vagyunk kárhóztatva, nem tudunk túllépni a banalitáson – egyszerűen nincs kiút.

Korunk civilizációja a megfosztás civilizációja – megfoszt bennünket a titkoktól, a lelkeségtől, a *sacrum*tól. Meg akarja mutatni, hogy csak az anyag létezik, vagyis hogy idővel minden dolog döglött hulladék lesz, vagy már most is az.

Az amerikai egyházak? A látványosságra, a külsőségekre, a csillogó-villogó képekre, a csinnadrattára helyezik a hangsúlyt. Nincs bennük mélység, befelé fordulás, csönd, töprengés – minden csak külső.

(folytatjuk)

Fordította: Szenyán Erzsébet